

Lars Vilks slitna sulor

I nne i den stimmiga lokalen trängs folk för att se de viktigaste verken först. Finns den världsberömda teckningen här? Eller någon skiss, någon version eller reproduktion? Ingen vill missa huvudnumret, strömmen av människor rör sig snabbt längs väggarna. De flesta stannar inte länge framför varje verk, de kollar mest ”där är det, det finns på riktigt”. Jag gör också det. För då blir jag också en del av dem som har sett det. Jag blir bärare av en liten erfarenhet av verket. Jag kan säga att jag var med. Jag kan minnas det om jag behöver det.

Verket fortsätter inom bäraren, ut i resten av världen. I små, små fragment. Och det blir inte mindre av att delas av fler – det bara fortsätter pulsera längre ut ur sin ram.

Men när jag kan, går jag motsols i rummet, söker mig mot de tomma fickorna där jag kan stanna upp lite, vänta in mig själv. Där hänger också verk. Jag tycker om att se dem från sidan. Att se rummet inifrån och ut, att se verken baklänges.

Ofta undrar jag om någon kommer att komma fram och hälsa. Jag är på sätt och vis också utställd, där i min roll som betraktare. Jag vilar på ena höften, sen står jag med fötterna rotade i marken. Jag lutar mig lätt framåt, sen bakåt. Jag kan precis se hur jag rör mig i rummet. Men blicken hjälper mig också på ett annat sätt. Den har en röst och uppmanar: vänta lite, titta lite till, ha inte så bråttom. Hur låter det här verket? Hur luktar det? Vad händer i det, vad är det du faktiskt ser när du ser? Det kan finnas en ledtråd du inte vill missa. Det finns alltid ett svar du inte hade frågat efter. Vilket?

Börja där du står, säger någon. Så vi börjar här:

De flesta av oss har två fötter och behöver två

skor för att gå ordentligt på marken. Men vi ser nästan alltid våra fötter och skor uppifrån. Vi ser om de är knutna eller knäppta, repiga eller leriga. Och vi ser våra avtryck i marken. Inte lika ofta hur marken påverkar våra fötter.

En känd målning på Moderna Museet visar ett par fötter med skaft, eller kanske ett par skor med tår. Det är en surrealistisk målning av René Magritte som heter *Den röda modellen*, och som verkligen leker med betraktaren. Målningen heter ju något som vi bara kan föreställa oss, modellen som är röd, någon sådan syns inte alls i bild. Istället ser vi en lustig blandning som känns nästan övernaturlig, kanske till och med lite skrämmande. Och jag lider lite med skoföterna som trampar den småsteniga marken.

I Blå Hallen i Höganäs hänger sommaren 2023 ett helt annat verk. En guldig ram omger två knögliga, ovala former. Framifrån är det svårt att veta vad det är. Men på nära håll kan man från sidan se hur läder reser sig vid sidorna av de två sulorna. För det är det de är. Två nedslitna sulor, och på något sätt är det som att sparken ”hänger i luften”.

Vem är det som skulle kunna sparka till? Det är Lars Vilks som ligger på rygg, i luften, på andra sidan väggen. Va? Jo, det är hans som sulor sticker ut från duken.

”Sulor” är förresten en skönmålning i sig, det vi får se är något slags träplattor med små metallpluppar i, där sulorna suttit fastnaglade innan de nötts ner. Nu pryder delar av sulorna resten av duken som Vilks satt fast sina trätofflor på.

Så slitna är de. *The soles of Lars Vilks*. På engelska uttalas ordet sula och ordet själ, likadant. *Soul* och *sole*.

Här har han lagt sig raklång med näsan i vädret och visar upp sina slitna sulor, sin slitna själ.

Hur får man syn på någons själ?

Kanske bara i efterhand. I avtrycken de lämnar. Eller i de avtryck som världen har gjort på människokroppen.

Eller kanske bara om vi vänder på en sten, på en

Ovan: Verksamheten med att upprätthålla Nimis fortsätter. I april 2022 var Fredrik Axvik Larsson där i sällskap med Victor Bugge Hegstrand. Till vänster: Lars Vilks skobottnar. Foto: Hedvig Weibull.

sko. Därunder finns en hemlig värld, som lever bara genom att ingen har stört den. Småkrypen bygger bon, mönster växer fram.

Mönster som förenar oss människor i idéer, eller saker vi älskar och längtar efter.

Friheten är en sådan.

Alla som tänker efter vet att friheten inte finns. Ändå är den värd att försvara.

Allt som lever är beroende av yttre omständigheter. Ingen av oss kan överleva livet. Vi måste äta, sova, gå på toaletten, och även om vi är nog så spartanska och lever på ett minimum måste vi ändå få ihop det till havregrynsgröten, eller riset till middag.

Friheten är en fantasi. Och inombords kan vi vara fria, att drömma, att resa, att längta, att få revansch, att drämma till. Och friheten att hitta på är vår största frihet.

Den kan rent av vara helig.

Lars Vilks var inte okänslig för heliga upplevelser. Han var obotligt intresserad av dem, av att förstå dem, att bryta upp dem, testa deras hållbarhet.

Och av att uppleva dem.

Som friheten.

Friheten är ett öppet hav

Varför gör vi egentligen konst, kan man fråga sig. Allt som finns i naturen är ju ett tillräckligt stort mysterium. För närmare 14 miljarder år sedan slungas plötsligt en het blandning av ljus och partiklar iväg i det vi kallar Big bang. Oförklarligt, svårberäkneligt. Och solsystem med planeter tar form, och efter många miljarder år graviterar Tellus i en bana runt solen. Småningom uppstår liv på jorden, död materia övergår i levande organismer, som börjar röra sig. Varför gör de det? Varför börjar små, små organismer leva för att sedan utvecklas till den myriad av olika livsformer som jorden varit och är hem åt?

Är det för att de vill? Eller börjar de vilja saker när de börjar röra sig?

När kommer viljan in i världen?

Konstnären Lars Vilks ville utmana havet en sommardag 1978. Han ville bada i en storm för att komma helt intill, komma in i elementen. Och sedan ville han med svartbygget *Nimis* på stranden i Kullaberg visa sin känsla av triumf över att havet inte hade lyckats dränka honom. Han tog en roll som utmanare och gav sig på det största han hittade. Det största som inte var döden själv.

Friheten är ett öppet hav, det gungar.

När vi målar eller bygger skapar vi ett uttryck. Kanske för att vi har ett praktiskt behov, vi behöver ett vindskydd. Men ibland också för en idé, vi drömmer om det som inte finns, än. Men vi kanske också skapar bara för att vi har en vilja som längtar ut ur våra händer.

En psykolog skulle hävda att viljan inte finns. Vi gör saker för att komma undan obehag, vår avsikt är att få det bekvämare. Men att viljan är en tolkning. Ett hittepå. Precis som konst.

När den antika grekiska filosofen Aristoteles ville nagla fast orsakerna till att världen är, listar han fyra orsaker. Först har vi den materiella orsaken: materien som sådan finns. *Nimis* består av ved, veden finns. Sedan finns en formell orsak, *Nimis* är byggd som ett fort i liten skala, men på ett sätt som gör att vi förstår att det är en skulptur. Därtill finns den verkande orsaken, nämligen konstnären som har gjort skulpturen. Konstnären var närvarande, nu är verket det.

Men det måste finnas någon annan orsak, tänker

Aristoteles. Ett syfte, en riktning. Kanske en gud, som driver människan att skapa?

Någon gång måste det ha funnits en första rörare, som satte i gång processerna. Väl?

I boken *Världen själv* skriver fysikprofessor Ulf Danielsson att han inte tror att vi känner den fysik som krävs för att vi ska förstå hur världen hänger ihop. Varför livet som vi känner det uppstår och pågår. För vi skulle behöva använda ”modeller som sträcker sig bortom vad varje tänkbar dator kan hantera: icke beräkningsbar matematik”.

Danielsson tvekar på att en levande organism enbart är fysik och skriver: ”Att leva är att vara i kontakt med en omgivande värld där vi är likt virvlar i ett strömmande vatten. På samma sätt som nästan alla delar av en människa byts ut många gånger om under en livstid ersätts individer medan arten överlever.”

Det märkliga är ju bara att hela universum är fullt av virvlar. Big bang måste ha varit en ofattbar, enorm rörelse.

Kanske är det vilja som är Aristoteles fjärde orsak. Som gör att världen blir.

Men inte att världen består. För det krävs något annat.

Två ljusbruna gestalter reser sig högt upp i den centrala utställningshallen på Moderna Museet i Malmö, det är två torn byggda av sträv och torr vass med punkiga strån högst upp. De står still, så vitt jag kan bedöma, men det känns bäst att vara på sin vakt. Kanske kan någon av dem plötsligt göra något oväntat. Så känns det.

Verket gjordes av Ingrid Elsa Maria Ogenstedt specifikt inför utställningen *Skymningsland* i Malmö 2022. Materialet var vass från Danmark. Och visst var de torn men ännu mer två varelser, kanske två föräldrar eller vakter av något slag, för de var på samma gång skyddande och hotande.

Vaddå hotande? Dels var de faktiskt väldigt höga. Tänk om de skulle falla omkull, eller kollapsa. Vilken röra det skulle bli. Dels hade de en alldeles särskild form. Tornens murar var formade som en stjärna med många spetsar. Och hela vägen upp mot himlen sträckte sig murarna. Jag har sett sådana murar förut en gång. Det var i den cypriotiska staden Nicosia, som har en medeltida ringmur byggd som en stjärna med spetsar till försvar av staden.

Vad är det Ogenstedts torn försvarar?

Utställningens röda tråd var beständighet. Olika verk prövade vad som händer om människan försvinner från scenen. Vad kommer att bestå? Hur länge kommer vi att bestå? Ogenstedts torn har en livstid som en medelålders människa, kanske. Vass brukar hålla några decennier utomhus.

I sitt material speglade tornen det mänskliga, vår korta tid som glimtar till i kosmos. Vassen växer, skördas, används och blir åter jord. Men till formen berättade de något annat, om kraften i ett starkt försvar. Om att vara två mot världen, eller att vara en som behöver försvara sig i närheten av en annan. Och framför allt: att vi bygger relationer. Vi bygger om dem, bygger ut dem så länge vi lever. Oavsett om vi vill det eller ej.

Nimis är också ett försvarsbygge. Det kravlar sig nerför branten i Kullaberg, komplett med torn och trappsteg.

Men *Nimis* är ingen spegel av stjärnorna på himlen utan en knuten näve riktad mot havet, som kommer stå i en livstid och hedrar vårt ömtåliga korta liv.

Nimis blev en scenografi för Lars Vilks liv. Genom *Nimis* kan vi som besöker det förstå vad han gjorde när han hela tiden testade institutionernas hållbarhet. Prövade sin frihet.

Och där utanför i havet, några hundra meter från land, fick han sitt avsked. Från en liten fiskebåt sänktes hans urna ner i havet en augustikväll 2022. Båtens kapten visste hur han skulle göra det med en båtshake. Havet var alldeles stilla, luften varm och horisonten smälte till ett skimmer.

Bredvid stod Lars Vilks änka. Hon böjde sig över relingen och lade ner en rödrosa krans formad till ett hjärta i vattnet. Den flöt sakta bort från båten i riktning mot stranden.

Båtens motor mullrade kraftigt. Det luktade diesel. Och saxofonisten spelade Gammal fäbodpsalm, två gånger, och musiken var lika stor som det öppna havet.

Friheten låg för en stund alldeles stilla.

HEDVIG WEIBULL

Hedvig Weibull

Nimis sedd från havet, en augustikväll 2022.